

Wiesława Cieśliewicz¹
Katedra Ekonomii
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
Szczecin

Elementy umiędzynarodowienia polskiego przemysłu rolno-spożywczego

Elements of the internationalization of the Polish agricultural and food processing sector

Synopsis. Sektor rolno-spożywczy ma bardzo duże znaczenie w internacjonalizacji polskiej gospodarki. Przystąpienie Polski do UE przyczyniło się do szybkiego wzrostu eksportu polskich produktów rolno-spożywczych na rynki Wspólnoty. W latach 2004-2007 żywność stanowiła średnio 9,6% eksportu oraz 6,5% importu Polski. Na rynki zagraniczne najczęściej sprzedają producenci głównych branż polskiego sektora rolno-spożywczego, tj. mięsnej, mleczarskiej oraz przetworów owocowych i owoców. Do głównych przyczyn branżowego zróżnicowania internacjonalizacji sektora rolno-spożywczego w Polsce zalicza się wielkość konsumpcji na rynku wewnętrznym, pozycję na rynku światowym, wielkość popytu zagranicznego oraz warunki ekonomiczne transakcji z partnerami zagranicznymi.

Słowa kluczowe: internacjonalizacja, sektor rolno-spożywczy

Abstract. The agricultural and food processing sector play a key role in the internationalization of Polish economy. Polish agri-food exports to the EU member countries quickly increased after the Polish accession to the EU. During the years 2004-2007, food and food products accounted on average for 9,6% of total exports and 6,5% of total imports in Poland. The biggest volume of sales in foreign markets has been reported for the major branches of the Polish agricultural and food sector, i.e. meat production, dairy industry as well as fruit and vegetable processing. The main reasons for branch diversification of the undergoing internationalization of Polish agricultural and food processing sector are the level of consumption in the domestic market, the strengthened position in the global market, the foreign demand level and the economic terms of transactions with foreign partners.

Key words: internationalization, agri-food sector

Wstęp

Od połowy XX wieku mamy do czynienia z postępującą globalizacją gospodarki. Międzynarodowa wymiana dóbr jest coraz powszechniejsza i szybsza dzięki nowym możliwościom technicznym. Trudno obecnie znaleźć podmioty gospodarcze, które nie byłyby powiązane z otoczeniem międzynarodowym. Również polska gospodarka coraz intensywniej uczestniczy w międzynarodowym podziale pracy zarówno w sposób aktywny, przez podejmowanie działań gospodarczych poza rynkiem macierzystym (internacjonalizacja czynna) oraz w sposób pasywny, przez przyciąganie towarów i kapitału inwestycyjnego z innych krajów (internacjonalizacja bierna) [Gorynia i Jankowska 2007]. Internacjonalizacja

¹ Dr inż., e-mail: wieslawa.ciesliewicz@zut.edu.pl

może przebiegać w różny sposób. Pierwszym jej przejawem jest sprzedaż eksportowa. Umiedzynarodowienie małych i średnich firm przebiega z reguły etapowo. Zakłada się, że po okresie braku jakichkolwiek działań eksportowych pojawia się okazjonalny eksport jako efekt nieoczekiwane zamówienia z zagranicy. Kolejnym etapem jest sporadyczny eksport, będący świadomą reakcją na pojawiające się szanse. Potem następuje okres systematycznie rozwijanego eksportu będącego efektywnym włączeniem się w międzynarodowy podział pracy [Moen i Servais 2002].

Miarą poziomu internacjonalizacji firm, sektorów lub całych gospodarek jest poziom oraz sposób ich międzynarodowego zaangażowania w odniesieniu do całkowitego potencjału badanego podmiotu, a także liczba obsługiwanych rynków zagranicznych i wartość aktywów ulokowanych poza krajem [Wierzejewski i Gornowicz 2008].

Celem niniejszego artykułu jest pokazanie roli sektora rolno-spożywczego w procesie umiedzynarodowienia polskiej gospodarki w warunkach integracji z Unią Europejską. Z uwagi na fakt, że w gospodarkach słabiej rozwiniętych lub będących w okresie transformacji systemowej najczęstszą formą internacjonalizacji jest handel zagraniczny, do badania umiedzynarodowienia polskiego przemysłu rolno-spożywczego wykorzystano wskaźniki eksportu i importu sektora w stosunku do wartości całego handlu zagranicznego Polski. Zwrócono uwagę na znaczenie poszczególnych branż w procesie internacjonalizacji przemysłu rolno-spożywczego oraz poddano analizie pozycję Polski, jako producenta żywności na tle gospodarki światowej.

Rozwijanie działalności eksportowej w sektorze rolno-spożywczym

Przystąpienie Polski do UE było główną przyczyną wzrostu umiedzynarodowienia polskiej gospodarki. Jednym z najważniejszych jej przejawów był dynamiczny wzrost eksportu produktów rolno-spożywczych. Stał się on ważnym czynnikiem rozwoju gospodarki żywnościowej (tab.1).

Tabela 1. Wartość i kierunki eksportu polskiego sektora rolno-spożywczego

Table 1. Value and directions of the Polish agri-food exports

Kierunek eksportu Exports direction	Rok / Year					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	wartość, mln EUR					
UE	2 105	2 404	3 782	5 191	6 314	8 001
WNP	683	885	685	862	864	871
Inne kraje rozwinięte	278	280	480	565	614	540
Kraje rozwijające się	409	441	295	410	499	530
Ogółem	3 475	4 010	5 242	7 028	8 291	9 942
	struktura, %					
UE	60,6	60,0	72,1	73,9	76,2	80,5
WNP	19,6	22,1	13,1	12,3	10,4	8,8
Inne kraje rozwinięte	8,0	6,9	9,2	8,0	7,4	5,4
Kraje rozwijające się	11,8	11,0	5,6	5,8	6,0	5,3
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie rocznika [Handel... 2002-2008 passim].

Prawie dwukrotny wzrost eksportu sektora rolno-spożywczego w latach 2004-2007 i dominujący udział eksportu do krajów UE w eksporcie z Polski ogółem świadczy o tym, że

polska gospodarka żywnościowa z powodzeniem konkuruje na jednolitym rynku europejskim, a po integracji z UE rozwija się między innymi dzięki nieograniczonemu dostępowi do rynków innych państw członkowskich. O sukcesie eksportowym tego sektora zadecydował wzrost wywozu nie na wszystkie rynki, ale na rynki państw członkowskich UE. Obecnie około 80% polskiego eksportu sektora rolno-spożywczego trafia do państw UE. Wzrost eksportu na inne rynki – Wspólnoty Niepodległych Państw, krajów rozwijających się i innych krajów kapitalistycznych – był umiarkowany.

Sektor rolno-spożywczy ma duże znaczenie w strukturze handlu zagranicznego Polski (tab.2)

Tabela 2. Udział sektora rolno-spożywczego w handlu zagranicznym Polski, %

Table 2. Share of the agricultural and food processing sector in the Polish foreign trade, %

Udział Share	Rok / Year			
	2004	2005	2006	2007
Eksportu sektora w eksporcie z Polski ogółem	8,7	10,0	9,8	9,9
Importu sektora w imporcie do Polski ogółem	6,2	6,8	6,4	6,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników [Roczniki 2004-2007 passim].

Dane z lat 2004-2007 pokazują, że w analizowanym okresie sektor rolno-spożywczy utrzymywał silną pozycję w strukturze handlu zagranicznego Polski i w 2007 roku dawał 9,9% ogólnego eksportu (wzrost o 1,2 pp. w porównaniu do 2004 roku i 6,7% ogólnego importu (wzrost o 0,5 pp. w stosunku do roku 2004).

Struktura eksportu i importu sektora rolno-spożywczego

Znaczenie poszczególnych branż w procesie internacjonalizacji sektora żywnościowego w Polsce jest dość zróżnicowane. Na rynki zagraniczne najczęściej sprzedają producenci głównych branż polskiego sektora rolno-spożywczego, tzn. mięsnej, mleczarskiej oraz przetwórstwa owocowego i owoców. Ich udział w 2007 roku w eksporcie całego sektora wyniósł odpowiednio 17%, 11,7% i 11,6%. (tab. 3). Wartość eksportu tych branż wyniosła w 2007 roku 4 mld euro, co stanowiło 4% całkowitych przychodów Polski z eksportu.

Dla eksportu produktów branży mięsnej istotne znaczenie mają ceny, szczególnie mięsa drobiowego, jednego z najtańszych w UE. Ważnym odbiorcą produktów mięsnych są także rynki wschodnie. Zniesienie ograniczeń w handlu ze Wschodem prawdopodobnie znacznie zwiększy udział tej branży w polskim eksporcie.

Główną przesłanką eksportu z Polski produktów mleczarskich jest niski popyt na rynku krajowym. W 2007 roku eksport osiągnął rekordowy poziom. Jednakże barierą dalszego jego wzrostu w warunkach dobrej koniunktury cenowej na rynku światowym pozostają kwoty mleczne. Przekroczenie limitu produkcyjnego powoduje, że rolnicy są obciążeni opłatami karnymi. W tej sytuacji krajowy przemysł mleczarski ma ograniczone możliwości zwiększenia skupu i przetwórstwa mleka oraz dalszej ekspansji eksportowej [Szajner 2007].

Wśród najlepszych branż w polskim eksporcie artykułów rolno-spożywczych znajduje się branża owoców i przetworów owocowych. Polska, będąc w czołówce UE jako producent jabłek, od wielu lat utrzymuje silną pozycję na rynkach zagranicznych. Można sądzić,

że nawet konkurencyjna cenowo oferta producentów azjatyckich nie jest w stanie zagrozić produktom z Polski [Wierzejewski i Gornowicz 2008].

Tabela 3. Struktura polskiego eksportu i importu rolno-spożywczego w 2007 roku

Table 3. Structure of the Polish agri-food exports and imports in 2007

Produkty Products	Eksport / Exports		Import / Imports	
	Wartość, mln EUR Value, million EUR	Udział w eksporcie całego sektora, % Share in exports of all sectors, %	Wartość, mln EUR Value, million EUR	Udział w imporcie całego sektora, % Share in imports of all sectors, %
I. Produkty zwierzęce	4 037,0	40,6	1 869,9	23,5
Zwierzęta żywe	252,8	2,5	113,4	1,4
Mięso i przetwory	1 693,9	17,0	578,4	7,3
Produkty mleczarskie	1 163,6	11,7	256,4	3,2
Ryby i przetwory	693,9	7,0	728,0	9,1
Pozostałe produkty zwierzęce	232,8	2,3	193,8	2,4
II. Produkty roślinne	5 372,1	54,0	5 562,1	69,8
Zboża i ich przetwory	477,4	4,8	686,5	8,6
Rośliny oleiste i ich przetwory	428,1	4,3	843,7	10,6
Owoce i przetwory	1 150,5	11,6	1 218,4	15,3
Warzywa i przetwory	456,5	4,6	355,0	4,5
Grzyby i przetwory	255,4	2,6	-	-
Ziemniaki i przetwory	148,3	1,5	260,2	3,3
Cukier i przetwory	824,7	8,3	363,3	4,6
Kawa, herbata, kakao	229,8	2,3	524,7	6,6
Tytoń i papierosy	538,8	5,4	302,8	3,8
Alkohole	155,3	1,6	318,9	4,0
Wody i napoje bezalkoholowe	145,8	1,5	102,9	1,3
Pozostałe produkty roślinne	561,4	5,6	585,7	7,3
III. Pozostałe produkty rolno-spożywcze	533,4	5,4	540,3	6,8
Ogółem (I+II+III)	9 942,5	100,0	7972,3	100,0

Źródło: [Handel... 2002-2008 passim].

W strukturze importu produktów rolno-spożywczych do Polski istotne znaczenie mają te, które nie występują w naszej strefie klimatycznej. Wydatki na import wyniosły w 2007 roku 7,97 mld euro. Największy udział w imporcie miała branża owoców i ich przetworów, roślin oleistych i ich przetworów, rybna oraz mięsna (tab. 3). Znacząca część importowanych produktów stanowią towary nieprzetworzone, sprowadzane przez przedsiębiorstwa spożywcze w celu wykorzystania ich w produkcji eksportowej.

Polska jako eksporter żywności na tle gospodarki światowej

Z analizy kierunków geograficznych eksportu polskich produktów rolno-spożywczych wynika, że nie można mówić o obecności tych produktów na rynku światowym. W porównaniu z głównymi eksporterami żywności na świecie pozycja Polski jest dość niska. W 2006 roku udział Polski w światowym eksporcie artykułów rolno-spożywczych wyniósł 1,2% (tab.4).

Polska jest prawie nieobecna na rynkach pozaeuropejskich, a eksporterzy, poza wyjątkami, ograniczają swoje zainteresowania do rynku europejskiego. Dla każdego eksporterza szczególne znaczenie mają te rynki, do których dostęp jest najłatwiejszy, a które ponadto

charakteryzują się stabilnym popytem importowym. Dla Polski są nimi obecnie rynki innych krajów członkowskich UE.

Tabela 4. Liderzy eksportu artykułów rolno-spożywczych w 2006 roku

Table 4. Leaders in agri-food exports in 2006

Kraj/region Country/region	Wartość, mln USD Value, million USD	Udział w światowym eksporcie artykułów rolno-spożywczych, % Share in the world exports of agri-food products, %
Świat	944 531	100,0
UE-25	405 250	42,9
UE-25 (handel zewnętrzny)	95 310	10,1
USA	92 600	9,8
Kanada	44 230	4,7
Brazylia	39 530	4,2
Chiny	32 540	3,4
Polska	10 813	1,2

Źródło: [Wierzejewski i Gornowicz 2009].

Tabela 5. Eksport produktów rolno-spożywczych wybranych państw UE w 2006 roku

Table 5. Agri-food exports from selected UE member countries in 2006

Państwo członkowskie Member state	Eksport ogółem, mld EUR Total exports, billion EUR	Z tego do / from which to: UE / EU innych państw other countries		Eksport, EUR/ha użytków rolnych Exports, EUR/hectare of agricultural land	Udział w eksporcie UE, % Share in the EU exports, %
UE-25, w tym:	262,7	198,9	63,8	1 598	100,0
Austria	6,4	4,9	1,5	1 895	2,4
Belgia	23,1	20,0	3,1	16 595	8,8
Czechy	2,7	2,3	0,4	732	1,0
Dania	10,4	6,7	3,7	3 921	4,0
Estonia	0,3	0,3	0,0	452	0,1
Finlandia	1,2	0,6	0,6	551	0,5
Francja	40,7	28,9	11,8	1 373	15,5
Grecja	2,9	1,8	1,1	750	1,1
Hiszpania	20,3	16,6	3,7	805	7,7
Holandia	48,8	40,0	8,8	25 324	18,6
Irlandia	12,1	8,0	4,1	2 799	4,6
Litwa	1,1	0,8	0,3	424	0,4
Łotwa	0,4	0,3	0,1	246	0,2
Niemcy	37,2	30,0	7,2	2 184	14,2
Polska	6,8	5,0	1,8	419	2,6
Portugalia	2,2	1,6	0,6	577	0,8
Słowacja	1,1	1,0	0,1	595	0,4
Szwecja	3,0	1,7	1,3	943	1,1
Węgry	3,4	2,3	1,1	582	1,3
W. Brytania	15,6	9,9	5,7	917	6,0
Włochy	20,4	14,1	6,3	1 348	7,7

Źródło: [Rowiński 2007].

Jednakże na rynku unijnym umiędzynarodowienie czynne polskiego sektora rolno-spożywczego nie jest znaczące. Eksport żywności z Polski stanowi tylko 2,7% całkowitej sprzedaży zagranicznej omawianej grupy produktów w krajach UE. Podobnie jest w eks-

porcie poza kraje członkowskie. Zarówno średnia unijna, jak i wyniki polskiego eksportu świadczą o silnej koncentracji na handlu w obrębie jednolitego rynku (tab.5).

Mówiąc o ekspansji eksportu polskich produktów rolno-spożywczych w warunkach integracji z UE, należy wziąć pod uwagę fakt, że Polska startowała z bardzo niskiego poziomu. Wartość eksportu w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych sytuuje Polskę na przedostatnim miejscu w UE. Wskaźnik ten jest ponad trzykrotnie niższy od przeciętnego w Unii. Oczywiście, tak wysoka średnia europejska wynika m.in. z zaliczenia do eksportu również reeksportu z Niemiec, Belgii i Holandii. Przez porty tych krajów przechodzi duża część międzynarodowego importu produktów rolno-spożywczych UE. Równocześnie są państwa, które nie będąc znaczącymi pośrednikami w międzynarodowym handlu rolnym, mają relatywnie znacznie wyższą wartość eksportu rolno-spożywczego niż Polska, np. Austria (eksport na poziomie Polski), czy Irlandia (eksport prawie dwukrotnie wyższy). Można zatem sądzić, że eksport polskich artykułów rolno-spożywczych jest znacznie niższy od możliwego.

Podsumowanie i wnioski

1. Przystąpienie Polski do UE było główną przyczyną wzrostu umiędzynarodowienia polskiej gospodarki. Jednym z najważniejszych jej przejawów był dynamiczny wzrost eksportu produktów rolno-spożywczych. Stał się on ważnym czynnikiem rozwoju gospodarki żywnościowej.
2. Prawie dwukrotny wzrost eksportu sektora rolno-spożywczego w latach 2004-2007 i dominujący udział eksportu do krajów UE w eksporcie z Polski ogółem świadczą o tym, że polska gospodarka żywnościowa z powodzeniem konkuruje na jednolitym rynku europejskim, a po integracji z UE rozwija się między innymi dzięki nieograniczonemu dostępowi do rynków innych państw członkowskich.
3. O sukcesie eksportowym sektora rolno-spożywczego zadecydował wzrost wywozu na rynki państw członkowskich UE. Obecnie około 80% polskiego eksportu sektora rolno-spożywczego trafia do pozostałych państw UE. Wzrost eksportu na inne rynki, tzn. do Wspólnoty Niepodległych Państw, krajów rozwijających się i innych krajów kapitalistycznych, był umiarkowany.
4. Dane z lat 2004-2007 pokazują, że sektor rolno-spożywczy ma duże znaczenie w strukturze handlu zagranicznego Polski. W analizowanym okresie utrzymywał on silną pozycję i w 2007 roku dawał 9,9% ogólnego eksportu (wzrost o 1,2 pp. w porównaniu do 2004 roku) i 6,7% ogólnego importu (wzrost o 0,5 pp. w stosunku do roku 2004).
5. Znaczenie poszczególnych branż w procesie internacjonalizacji sektora żywnościowego w Polsce jest dość zróżnicowane. Na rynki zagraniczne najczęściej sprzedają producenci głównych branż polskiego sektora rolno-spożywczego, tzn. mięsnej, mleczarskiej oraz przetworów owocowych i owoców. Ich udział w 2007 roku w eksporcie całego sektora wyniósł odpowiednio 17%, 11,7% i 11,6%.
6. W strukturze importu produktów rolno-spożywczych do Polski istotne znaczenie mają te, które nie występują w naszej strefie klimatycznej. Wydatki na import wyniosły w 2007 roku 7,97 mld euro. Największy udział w imporcie miała branża owoców i ich przetworów, roślin oleistych i ich przetworów, rybną oraz mięsna.

7. W porównaniu z głównymi eksporterami żywności na świecie pozycja Polski jest dość niska. Udział w światowym eksporcie artykułów rolno-spożywczych wyniósł w 2006 roku 1,2%. Na rynku unijnym umiędzynarodowienie czynne polskiego sektora rolno-spożywczego również nie jest znaczące. Eksport żywności z Polski stanowi tylko 2,7% całkowitej sprzedaży zagranicznej produktów rolno-spożywczych w krajach UE.

Na rynku UE koncentruje się większość obrotów polskiego handlu artykułami rolno-spożywczymi. Dlatego też sytuacja na tym rynku ma decydujący wpływ na polską wymianę handlową. Wolny handel w ramach wspólnoty jest istotnym czynnikiem determinującym rozwój polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi.

Polska żywność cieszy się dużym zainteresowaniem na rynkach UE. Duża konkurencja na krajowym rynku i stabilny popyt wewnętrzny (przy otwarciu rynków UE) znacznie zwiększyły proeksportową orientację producentów większości branż sektora rolno-spożywczego. Polscy handlowcy wykorzystują trwałe powiązania, jakie wypracowali z rynkami innych krajów UE. W kolejnych latach po integracji przewagi cenowe stopniowo maleją, dlatego też możliwości eksportowe w coraz większym stopniu zależą od sytuacji na poszczególnych rynkach oraz od kursu wymiany złotego na euro. Proces poszukiwania nowych rynków zbytu na obszarze UE stracił na dynamice, o czym świadczą nieznaczne zmiany w strukturze geograficznej eksportu.

Gospodarka światowa znajduje się obecnie pod wpływem głębokiego kryzysu finansowego. Skutki tego kryzysu zaczynają odczuwać także polscy producenci żywności. Spowolnienie rozwoju gospodarczego prowadzi do ograniczenia wzrostu krajowego popytu na żywność, a recesja w krajach będących największymi importerami polskiej żywności (Niemcy, Wielka Brytania, Rosja) powoduje spadek popytu na dostawy z Polski, czego konsekwencją będzie spowolnienie tempa rozwoju eksportu produktów rolno-spożywczych. Udział krajów zagrożonych recesją w polskim eksporcie produktów rolno-spożywczych jest wysoki i wynosi prawie 70% [Urban 2009], ale osłabienie waluty krajowej względem euro poprawia opłacalność eksportu. Może to oznaczać, że recesja innych krajów europejskich nie wywoła spadku polskiego eksportu i zmniejszenia dodatniego salda obrotów, lecz jedynie zmniejszy tempo tych zmian.

Literatura

- Gorynia M., Jankowska B. [2007]: Teorie internacjonalizacji. *Gospodarka Narodowa* 10.
Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Analizy rynkowe. [2002-2008 passim]. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Moen O., Servais P. [2002]. Born global or gradual global. Examining the export behavior of small and medium-size enterprises. *Journal of International Marketing* t.10, nr 3.
- Roczniki handlu zagranicznego. [2004-2007 passim]. GUS, Warszawa.
- Rowiński J. [2007]: Powiązania polskich producentów żywności z rynkiem międzynarodowym. *Przemysł Spożywczy* 11.
- Szajner P. [2007]: Handel zagraniczny produktami mleczarskimi. *Przemysł Spożywczy* 10.
- Urban R. [2009]: Światowy kryzys finansowy. Implikacje dla producentów żywności. *Przemysł Spożywczy* 1.
- Wierzejewski T., Gornowicz M. [2008]: Internacjonalizacja polskiego sektora rolno-spożywczego. *Przemysł Spożywczy* 12.